

ד. מנודה לרב – מנודה לתלמיד. לתלמיד – אינו מנודה לרב. מנודה לעירו – מנודה לעיר אחרת. מנודה לעיר אחרת – אינו מנודה לעירו. מנודה לנשיא – מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל – אינו מנודה לנשיא.

א. כל שאינו מנודה לכל, כגון מנודה לתלמיד או מנודה לעיר אחרת – נראה שאינו אסור בכל דיני מנודה ואין עליו אבלות אלא שבני אדם מרחיקים אותו כדי לביישו (ראב"ד, מובא ברא"ש).
ב. מנודה לעיר אחרת שאינו מנודה לעירו, נראה שלשאר עיירות מנודה, ודוקא בשוות לאותה עיר אבל בעדיפות – לא (ראב"ד).

תלמיד שנידה לכבודו – נידויו נידוי. תלמיד שנידה על כבוד שמים, כגון על דבר עבירה – נידויו נידוי גמור, גם כלפי הרב והנשיא (עפ"י להלן יו. וראשונים).

א. תלמיד מנדה לכבודו רק שלא בפני רבו, אבל בפני רבו – חוצפה היא, והתלמיד עצמו צריך נידוי. ואם רבו חולק לו כבוד – מותר (עפ"י ראב"ד, הביאו הרא"ש. וע' בשו"ת הרא"ש ח).
ב. לכאורה משמע במעשה דריש לקיש, שגנב שנידה נידויו נידוי. ואולם הפוסקים (יו"ד שלט) נקטו שהמנדה צריך להיות אדם חשוב. ושמא הם מפרשים כרבנו תם שזה שליקט הפירות לא היה גזלן, ואולם הרא"ש כתב (בשו"ת כה"ג) שהיה עם הארץ. וצ"ע (עפ"י חדושים ובאורים. וע' בשו"ת מהרי"ק קסט ד"ה ואשר כתבת בענין האדרבה).

דף יז

כח. א. האם תלמיד חכם עושה דין לעצמו בדיני ממונות? ומה הדין כשת"ח נידה את בעל דינו שחייב לו ממון?
ב. תלמיד חכם המורה בעירו ויוצאות עליו שמועות רעות – האם דינו בנידוי? ומה דינם של תלמיד-חכם

ואב-בית-דין שסרחו?

ג. ז'לפני עור לא תתן מכשול' – כגון מה?

ד. נידוהו ואינו יודע מי נידהו – מה יעשה?

ה. האם תלמיד חכם יכול לנדות עצמו ולהפר?

א. אמר רב יוסף: תלמיד חכם עושה דין לעצמו (שאומר לבעל דינו חייב אתה לי כך וכך. רש"י), בדבר שהוא פסוק וודאי אצלו.

יש ראשונים שסוברים שאין אדם רשאי לדון בעצמו בעניני ממון אף לא בשעת מעשה, ומה שאמרו כאן 'עביד דינא לנפשיה' היינו רק לענין נידוי, כגון אדם שקורא לחברו עבד (עפ"י ראב"ד, ר"ת, רא"ש).

ויש מפרשים שאף לדון וליטול עושה אדם דין לעצמו בכגון שגזלו ממנו חפץ, מותר לו ליטול את שלו או אפשר אף ליטול ממון אחר ואינו צריך לילך לבית דין (ע' בראשונים ב"ק כז).

מסופר על ריש לקיש שהיה שומר פרדס והיה שם אדם אחד שאכל תאנים ולא השגיח באזהרותיו, ונידהו. ואמרו לו שאין נידויו נידוי [ולא עוד אלא שאותו אדם שנידהו לריש לקיש על שנידהו בכדי – נידויו נידוי, וצריך ריש לקיש התרה].

פרשו ראשונים: אף על פי שמנדים על עסקי ממון, היה לו להתרות בו תחילה או לקרותו לבית דין, ואף בית דין אינם מנדים ללא התראה שני וחמישי (ע' תוס' ונמו"י). ועוד הביאו בשם רבנו תם שאותו אדם ליקט תאנים כדין.

ויש אומרים שאילו היה זה קודם שליטתו, היה יכול לנדונו כדי למנוע ממנו ללקט, אך לאחר שליטתו לא היה לו לנדונו.

ונחלקו הפוסקים להלכה; יש סוברים (ע' שו"ת מהרי"ק כה; רמ"א יו"ד שלד, מו) שתלמיד-חכם שנידה בשביל עסקי ממון שיש לו עם שכנגדו – אין נידויו נידוי. ויש אומרים שאדם [אפילו אינו תלמיד חכם] יכול לנדונו את מי שחייב לו ממון ומסרב לפרוע לו (ע' נמו"י; שו"ע סם).

ב. היה מעשה בתלמיד חכם ששמועותיו רעות בעניני עבירה ולא ידעו החכמים אם לנדונו אם לאו, ומסרו בשם רבי יוחנן שצריך לנדונו אעפ"י שהוא מלמד תורה לתלמידים, שמוטב ולא ילמדו ממנו תורה. וכך עשה רב יהודה. ואף לאחר פטירת רב יהודה לא התירו נידויו.

אמר רב הונא: באושא התקינו, אב בית דין שסרה – אין מנדים אותו (ואין מורידים אותו מגדולתו. א"ז) אלא אומר לו הכבד ושב בביתך. חזר וסרה – מנדים אותו מפני חילול השם. ואילו ריש לקיש אמר: תלמיד חכם שסרה אין מנדים (במנחות: מבזין) אותו בפרהסיא (... וכשל גם נביא עמך לילה – כסוה כלילה). מר זוטרא חסידא, כאשר נתחייב תלמיד חכם שמתא היה בתחילה משמית לעצמו (משום צער שצריך לנדונו ת"ה, או כדי שיהא זכור להתיר. תוס') ושוב משמית לת"ה, וכשהיה מתיר התיר תחילה נידוי עצמו ואחר כך התיר לת"ה.

לכאורה מה שנידוהו במעשה דלעיל, זהו שלא כדעת ריש לקיש שאמר אין מנדים בפרהסיא, ואולם מדברי הרא"ש והטור משמע שאם שמועותיו שנואות ביותר – מנדים. ומדברי הרמב"ם יש לשמוע לחלק בין חכם זקן או אב בית דין שבאלו אמר ריש לקיש אין מנדים בפרהסיא, ובין צורבא מרבנן אחר שמנדים (עפ"י שפת אמת. ע"ש).

רב פפא היה משתבח בעצמו שלא החרים תלמיד חכם מעולם, אלא היה נוהג כמו שעשו במערבא, בעונש מלקות ולא בהרס.

יש מקום לשמוע מדברי הגמרא שאדם שהרבים צריכים לו, רשאים להימנע מלנדונו אעפ"י שנתחייב מצד הדין נידוי על אפקירותא (ע' בשו"ת משיב דבר ח"ב סו"י ה).

ג. תניא ולפני עור לא תתן מכשל – במכה לבנו גדול הכתוב מדבר [שמא מבעט באביו, והריזה מכשילו. ומסופר על אמתו של רבי שראתה לאדם אחד שהיה מכה לבנו גדול ונידתו על כך, ולא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים].

א. לאו דוקא גדול ממש אלא אפילו קטן, כל שיש לחוש שיתריס כנגדו במעשה או בדיבור, לא יכנו אלא ישדלנו בדברים (ריטב"א).

ב. יש אומרים שמיד כשמכה בנו עובר ב'לפני עור' גם אם בנו לא יבעט בו לבסוף (ע"ע בשו"ת פרי יצחק ח"ב מט; שו"ת אחיעזר ח"ג פא, ז; חדושי הגרז"ר בנגיס ח"א ה,ה; מאור ישראל ועוד).

ד. נידוהו ואינו יודע מי נידוהו – ילך אצל נשיא ויתיר לו נדויו.

אם אין להסתפק באדם חשוב שנידה, אין צריך לילך לנשיא אלא יכול לילך לכל אדם חשוב שיתיר נדרו, כיון שהמנדה לא היה חשוב ממנו (עפ"י נמוקי יוסף).

ה. אמר רב גידל אמר רב: תלמיד חכם מנדה לעצמו ומיפר לעצמו.

- כט. א. מה דינם של האבל שנהג אבלותו עד הרגל, וכן הכהן שעבד במשמרתו עד הרגל – האם מגלחים במועד?
ב. כל המותרים לגלח במועד – האם מותרים לגלח בימי אבלם?
ג. מי שתכפוהו אבליו – מה דינו לענין תספורת וכיבוס?

א. אבל שחל שמיני שלו בערב הרגל – יש לו לגלח בשמיני, ואם לא עשה כן, אסור לו לגלח ברגל שהרי אינו אנוס. חל יום שמיני בשבת, יש לו לגלח בערב שבת שהוא שביעי שלו [ואפילו חכמים החולקים על אבא שאול וסוברים שאין אומרים מקצת היום ככולו באבלות, מודים בזה שנשלמה האבלות קודם הרגל]. חל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל; לאבא שאול (וכן דעת תנא דברייתא) – מותר לו לגלח במועד, הואיל ובשביעי היה יכול לגלח אם לא היתה שבת. ולחכמים (וכן סובר תנא דמתניתין) אסור לו לגלח במועד כיון שלא נשלמה אבלות שבעה קודם הרגל.

הלכה כאבא שאול, הלכך חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל – מותר לגלח במועד, אבל חל שביעי בערב הרגל ביום חול, מגלח ערב הרגל ואסור לגלח במועד (עפ"י רי"ף ועוד [ועתוס' יט: ד"ה שאסור, שאף לחכמים מותר לגלח לפני כניסת יום טוב]).
וכן אם חל הרגל בתוך שבעת ימי האבלות, אפילו בימים הראשונים של השבעה, לפי מה שנוקטים להלכה (ע' להלן יט) שמותר לגלח ולכבס סמוך לכניסת הרגל, אם חל ערב הרגל בשבת מותר לגלח בערב שבת סמוך לערב (עפ"י תרומת הדשן רפז).

כהני משמר אסורים בגילוח כל אותו שבוע [כדי שלא ייכנסו למשמרת כשהם מנוולים], וביום חמישי מותרים מפני כבוד השבת. ולכך אם נשלמה משמרתם (ביום השבת) בערב הרגל, הלא יכלו לגלח מקודם ולא הותר להם לגלח במועד, אבל אם חל הרגל בתוך משמרתם בזמן שאסורים לגלח, לתנא דברייתא מותר להם לגלח במועד כיון שהיו אנוסים מלגלח קודם, ולתנא דמתניתין אין התר כי נחשב משמרתם נמשכת ברגל.

- א. הרמב"ם (יום טוב ז, יט) פסק כתנא דברייתא, להתיר לכהן לגלח במועד (וע' בכסף משנה ביאת מקדש א, יג ובשפת אמת).
ב. בחדושים ובאורים צדד שלא התירו לגלח במועד אלא לכהני משמר ולא לאנשי מעמד.

ב. כל המותרים לגלח במועד, אסורים לגלח בימי אבלם אם לא שתכפום אבלם בזה אחר זה שאז מותרים לגלח ולכבס כדרכם.

- א. נראה שאין להתיר בימי אבל אלא אם לא היתה לו שהות לגלח קודם לכן כגון שלא יצא מבית האסורים עד שנעשה אבל, אבל היתה לו שהות, אעפ"י שלא היה יודע שעתיד להיות אבל כדי להודרו לגלח – אסור (עפ"י חדושים ובאורים).
ב. רחיצת כל גופו לא התירו אף למי שתכפוהו אבליו והיה אנוס, אלא בצונן ולא בחמין (נמוקי יוסף).

ג. תכפוהו אבליו זה אחר זה, הכביד שערו – מיקל בתער [ולא במספרים], ומכבס כסותו במים [ולא בנתר ולא באהל].

נראה דוקא תכפו בענין שלא היה לו שום זמן לגלח ביניהם, אבל היה לו זמן, אעפ"י שלא היתה לו סיבה למהר – לא הותר (עפ"י חדושים ובאורים).

נראה שאם יש לו בגד אחר מכובס – אינו מותר לכבס, וכן אם אפשר לכבס על ידי אחרים – כן עדיף, שאין להתיר לו איסור מלאכה כל שאפשר באופן אחר (שם).